ISSN 2278-8808 SJIF 2014 = 4.889
An International Peer Reviewed & Referred
SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL
FOR INTERDISCIPLINARY STUDIES

शिक्षक–शिक्षणातील बोकाळलेला भ्रष्टाचार आणि शिक्षकांची होत असेलली पिळवणूक

सहा.प्रा.खिल्लारे सुधीर यशवंता

एम.ए.,(इंग्रजी,अर्थ) एम.एड्,सेट,नेट शिक्षणशास्त्र आबासाहेब काकडे षिक्षणषास्त्र महाविद्यालय,षेवगांव

Abstract

भारत देषात आर्वाचिन काळापासून षिक्षणाला व षिक्षकाला अनन्य साधारण महत्त्व देण्यात आले आहे यात तिळ मात्र 'षंका नाही मात्र आज परिस्थिती वेगळी आहे.सदस्थिती मध्ये षिक्षकाला सर्व स्तरातून प्रतिकार होताना दिसत आहे. षिक्षकाची कोणीही पूर्वीसारखी इज्जत करत नाही मान मर्यादा ठेवत नाही भारता मध्ये षिक्षण क्षेत्र वगळता बाकी इतर सर्वच क्षेत्रात खुप मोठया प्रमाणात भष्ट्राचार बोकाळलेला दिसतो. आणि आज तो हळू हळू षिक्षण क्षेत्रातही मोठया प्रमाणात पोहचू लागला आहे. त्यामुळे षिक्षक षिक्षणाचे भवितव्य विदारक असणार आहे. म्हणून त्यासाठी भविष्यात षिक्षक षिक्षणाला चांगला दर्जा मिळवून देणे हे आपल्या सर्वांची जबाबदारी असणार आहे. षिक्षण व्यवस्थेतील षिक्षक हा कणा आहे षिक्षकाषिवाय षिक्षण व्यवस्था कधीच पूर्ण होउ 'षकणार नाही आणि म्हणून षिक्षण व्यवस्थेतील कणा जर माडला तर संपुर्ण षिक्षण व्यवस्था खिळखिळी होईल . ती खिळखिळी होउ नये यासाठी भविष्यात षिक्षकांची काळजी घेणे हे आपल्या सर्वांचे कर्तव्य असणार आहे.

Scholarly Research Journal's is licensed Based on a work at www.srjis.com

प्रास्ताविक :– कोणत्याही देषाचा विकास,व्यक्तिचा विकास,समाजाचा विकास हा षिक्षणाच्या स्वरूपावर अवलंबुन असतो. षिक्षणाची प्रगती,प्रतिष्ठा,षिक्षण देणा–या षिक्षकांवर अवलंब्न आहे.याचाच अर्थ राष्ट्रविकासाचे,समाज विकासाचे कार्य षिक्षकांवरच आहे.म्हणुन असे म्हटले जाते की, षिक्षक हा राष्ट्र निर्माता आहे.

षिक्षकांचे गुणवत्तापूर्ण अध्यापन कार्य घडविण्यात षिक्षक षिक्षणाचा सिंहाचा वाटा असतो. म्हणून षिक्षक षिक्षण गुणवत्तापूर्ण करण्याची षिफारस षिक्षण समित्यांनी केली आहे. पारंपारिक आदर्ष पध्दती पेक्षाही तंत्रविज्ञानाचा पाया असलेले दर्जेदार ,गुणवत्तापूर्ण अध्यापन घडविण्याचे कार्य षिक्षक प्रषिक्षण संस्थावर आहे. यालाच आता **शिक्षक शिक्षण** असे संबोधले जात आहे.

"A Soundprogram of professional education of teachers is essential for the qualities improvement of education " Recommendations by Indian Education commission.

शिक्षकांच्या षिक्षणाषिवाय कोणताही शैक्षणिक कार्यक्रम यषस्वी होउ शकत नाही.संपूर्ण षिक्षण प्रणाली षिक्षकांभोवती फिरत असते म्हणून षिक्षक हा विदयार्थ्यांचा बोध्दिक पालक आहे असे म्हटले जाते.

माध्यमिक षिक्षण अहवालान ही असे नमुद केले आहे की षिक्षणाच्या पुनर्रचनेचा सर्वात महत्त्वाचा घटक म्हणजे षिक्षक होय. षिक्षकांचे वैयक्तिक गुणवैषिष्टये,षैक्षणिक पात्रता,व्यावसायिक पात्रता,त्याचे शाळेतील व समाजातील स्थान शैक्षणिक प्रकियेस गतिमान बनवित. षिक्षकांच्या गुणवत्ता वाढीसाठी दर्जेदार षिक्षक षिक्षण कार्यक्रम आवष्यक असते.

व्याख्या :– 1. **शिक्षक शिक्षण** म्हणजे औपचारिक व अनौपचारिक कृती व अनुभवांचा साठा जो व्यक्तीला अर्हता प्राप्त करण्यास व्यावसायिक जबाबदारी ओळखण्यास मदत करतो.

2. षिक्षणाचे तत्त्वज्ञान ,समाजलक्षी कार्य व आषयक्त पध्दती मीमांसा या दृष्टिकोनातून अध्यापनासंबंधी दिले जाणारे षिक्षण म्हणजे **शिक्षक शिक्षण** होय.

अर्थ :–1 षिक्षणासंबंधी सेवाभावी वृत्ती निर्माण करणा–या षिक्षणास **शिक्षक प्रशिक्षण** असे म्हणतात.

2. षिक्षकी पेषास आवष्यक अध्यापन कौषल्ये विकसित करणारे प्रषिक्षण म्हणजे **शिक्षण प्रशिक्षण** होय.

3. षिक्षकांची समाजनिष्ठा,व्यवसायनिष्ठा,विदयार्थीनिष्ठा,या बाबतीत गुणसम्मुचय वाढीस लावण्याची प्रकिया म्हणजे **शिक्षक प्रशिक्षण** होय.

वरील प्रमाण षिक्षक षिक्षणाच्या आदर्षातमक व्याख्या आणि अर्थ जरी षिक्षण तज्ञांनी सांगितला असला तरी आज मात्र षिक्षक षिक्षणाची सदयस्थिती वेगळी आहे. आणि भविष्यात मात्र ती महाभंयकर असणार आहे. असे म्हणतात की बदल हा निसर्गचा नियम आहे स्थितीषील असे काहीच नाही.आज सर्वच क्षेत्रात झपाटयाने बदल होत आहे.जागतिकीकरणाच्या स्पर्धेच्या युगात जर आपणास टिकायचे असेल तर आपले सर्व उपक्रम आजच्याच दृष्टीने नव्हे तर भविष्यकाळातही कसे उपयुक्त ठरतील याचा विचार करावा लागेल वर्तमानाच्या खांदयावर बसून भविष्याचा वेध घ्यावा लागेल. शैक्षणिक उपक्रम भविष्याभिमुख बनवावे लागतील भविष्य हे घडत नसते तर आपणांस ते घडवावे लागते याबाबत Tofflerयांनी म्हटले आहे “The Future doesn’t just happen ,we make it and we can it”तर S.M. Ram म्हणतात की “The Future doesn’t exist.It is created ”

षिक्षक षिक्षणात सध्या खूप मोठया प्रमाणात भ्रष्टाचार बोकाळलेला आहे. त्याला जर वेळीच जर निर्बंध घातले नाही तर त्याचा बकासुर होण्यास वेळ लागणार नाही पुढील ठिकाणी आपणास भ्रष्टावार बोकाळलेला दिसतो.

विदयार्थी गैरहजेरीचे वाढते प्रमाण :– सध्या बी.एड्,एम.एड् महाविद्यालयातील गळतीचे प्रमाण खूप मोठया प्रमाणात वाढले आहे. विदयार्थी प्रवेष घेतांनाच शहानिषा करतात की बाहेरून बी.एड् केले तर चालेल का? आणि केवळ त्याच ठिकाणी विदयार्थी प्रवेषीत होतात की ज्या ठिकाणी महाविद्यालय विदयार्थ्यांना परवानगी देतात तर इतर ठिकाणी ठिकाणी त्या तुलनेने प्रेवषकमी होतात.

षिवाय पूर्वीच्या प्रमाणे आता विदयार्थी वर्गात हजर राहत नाही भविष्यात काय परिस्थिती असेल याचे चित्र डोळयासमोर न आणलेलेच बरे. विदयार्थ्यांची वार्षिक परोक्षेला बसण्यासाठी किमान 80 टक्के हजेरी असावी लागते अन्यथा त्यांना विद्यापीठ नियमानुसार परिक्षेला बसता येत नाही मात्र त्याची हजेरी लावली जाते. व परोक्षेला बसविले जाते म्हणजेच हा एक प्रकाराचा नैतिक भ्रष्ट्राचारच म्हणावा लागेल.

विद्यापीठ स्तरावरील वेगवेगळया समित्यांची दिशाभूल :–विद्यापीठ वेगवेगळया कारणासाठी महाविद्यालयास भेटीसाठी समित्यांची नेमणूक करते . .उदा. स्थानिक चौकषी समिती,स्टॉफ निवड समिती,पूर्नरमूल्यांकन समिती, ज्या दिवषी ही समिती महाविद्यालयास भेट देते त्यावेळेस त्या महाविद्यालयाची स्थिती वेगळी असते आणि इतर दिवषी स्थिती वेगळी असते.ब–याच वेळेस वेगळीच किंवा खोटो माहिती त्या त्या समितीला पूरविली जात.व ती वेळ भागवून नेली जाते. उदा. दुस–या महाविद्यालयातील किंवा संस्थेतील फर्निचर त्यासाठी आणले जाते व समितीची देखरेख झाल्यावर तेपरत ज्या त्या ठिकाणी नेउन ठेवले जाते.

समितीवर नेमलेल्या प्राध्यापकांची नैतिकता :– ब–याच वेळेच एखादया महाविद्यालयास एखादया समितीने भेट दिली असता त्या महाविद्यालयास काहीतरी उणिव असते आणि ती उणिव /त्रुटी त्या पूर्तता अहवालात लिहू नये यासाठी संस्था किंवा महाविद्यालय त्यांना पाकिटातून पैसे देतात त्याचबरोबर संबधोत प्राध्यापकांची सुध्दा पैसे मागण्याची मानसिकता असते त्यामुळे हा सगळाच षिक्षणाला लागलेला खूप मोठा कलंक आहे.

विद्यापीठाकडून मंजूर झालेला पैशांचा अयोग्य वापर :–ब–याच वेळेस ज्या कारणांसाठी विद्यापीठ अनुदान देते तो पैसा त्या कारणांसाठी खूप कमी प्रमाणात खर्च कमी केला जातो.आणि तात्पुरता कार्यक्रमासाठी खर्च केला जातो. बाकी मध्येच कोणीतरी गडप करते ही एक प्रकारे विद्यापीठाची षिक्षणाची किंवा षिक्षणक्षेत्रांची लुबाडणूकच आहे.

शिक्षकांची होणारी पिळवणूक :– सावित्रीबाई फुले पुणे विदयापीठा अंतर्गत एकही शासकीय अध्यापक महाविद्यालय नाही केवळ अनुदानित व विनाअनुदानित महाविद्यालयांचीच खुप माठया प्रमाणात संख्या आहे आणि विनाअनुदानित महाविद्यालयाचे असल्यामुळे त्या त्या महाविद्यालयात संबंधीत संस्थेचे नियम,कायदे,चालतात व विद्यापीठ नियम व कायदे धाब्यावर बसविलले जातात .त्यामुळे त्यात षिक्षकांची खूप मोठया प्रमाणात पिळवणूक होते. साधारणतः षिक्षणषास्त्र महाविद्यालयात प्राध्यापक होण्यासाठी

शैक्षणिक अर्हता ही एम.ए.एम.एड् सेट किंवा नेट षिक्षणषास्त्र अषी असावी लागते.आणि हे षिक्षण पूर्ण करण्यासाठी वयाचे किमान 25 ते 27 वर्षे घालावावे लागतात त्यानंतर कोठेतरी षिक्षक प्रषिक्षणाची नोकरी स्वीकारल्यावर त्याची विविध स्तरातून पिळवणूक केली जाते.

1. **आर्थिक पिळवणूक** :– ब–याच वेळेस विनाअनुदानित महाविद्यालय षिक्षकांना बॅकेत पगार वेगळा दाखविला जातो. व प्रत्यक्षात वेगळाच दिला जातो.त्यामुळे त्याची वाच्यता त्यांना कोठेही करता येत नाही जर वाच्यता केली तर नोकरी जाण्याची भिती असते उदयाच्या पोटाची खळगी भरण्यासाठी कोठेही वाच्यता करत नाही पर्यायाने त्याची खूप मोठया प्रमाणात अर्थिक पिळवणूक होते.
2. **प्राचार्यांच्या अपेक्षा**:–प्राचार्यांना असे वाटते की सर्व शैक्षणिक प्रषासकीय व इतर कामकाज प्राध्यापकांनीच करावे.आणि त्यांनी जर हे कामे नाही केली तर त्यांना जास्त कामाचा भार दिला जातो व प्राध्यापकांची प्राचार्यही अषा प्रकारे पिळवणूक करतात.
3. **संस्थाचालकांकडून झालेली पिळवणूक** :– आज आपण पाहतो की बी.एड् व एम.एड् प्रवेष घेणा–या विदयार्थ्यांची संख्याफार कमी झालेली आहे. आणि जे विदयार्थी प्रवेष घेतात त्यापैकी 50 ते 60 टक्के विदयार्थी गैरहजर राहतात त्यामुळे त्यांना वर्गात अध्यापनासाठी ते हजर राहत नाही पर्यायाने परिक्षेस नापास होतात. आणि मग परत संस्थाचालकांना असे वाटते की एवढे विदयार्थी नापास का झाले? आणि परत त्याचे खापर षिक्षकांच्या माथी फोडले जातात.
4. **विदयार्थ्यांकडून होणारी पिळवणूक** :– ब–याच वेळेस विदयार्थ्यांना वारंवार फोन करून सुध्दा विदयार्थी महाविद्यालयात येत नाही त्यामुळे विदयार्थ्यांचे प्रात्यक्षिक कार्य वेळेवर पूर्ण होत नाही जे होते त्यात गुणवत्ता राहत नाही लिहलेली दोन ते चार हस्तक्षरात लिहले असते. त्यावेळेस प्राध्यापक तपासतात त्यावेळेस दुसरे प्रात्यक्षिक लिहण्यासाठी त्यांचकडे वेळही नसतो. आणि ते प्रात्यक्षिक तसेच स्वोकारले जाते. त्याची भिती त्या विदयार्थ्यांपेक्षा संबंधीत प्राध्यापकालाच खूप मोठया प्रमाणात असते अषा प्रकारे विदयार्थ्यांकडून प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष पणे प्राध्यापकांची पिळवएूक होते.
5. **मूल्यांकन समितीच्या अपेक्षा** :– मूल्यांकन समितीच्या अपेक्षा सुध्दा हया प्राध्यापकांकडेच असतात कोणतेही समिती प्राचार्यांना न बोलता केवळ त्या संबंधीत प्राध्यापकांनाच दोषी ठरवितात.मात्र त्याला वेगळयावेगळया गोष्टी कारणीभूत असतात.त्यामुळे सुध्दा प्राध्यापकांची खुप मोठया प्रमाणात छळ होत असतो.
6. **समाजाच्या व कुटुंबाच्या अपेक्षा** :–प्राध्यापकांकडे त्यांच्या वैयक्तिक कुंटुंब व समाजाच्या खूप मोठया प्रमाणात अपेक्षा असतात आणि त्या असणे ही साहजिकच आहे. परंतु कुंटुबाच्या व समाजाच्या अर्थिक गरजा त्या पूर्ण होवू न शकल्यामुळे प्राध्यापकांची खुप मोठया प्रमाणात नैतिक हानी झाल्यासारखे वाटते.

   या व्यतिरिक्त ही खूप मोठया प्रमाणात वेगवेगळया कारणासाठी प्राध्यापकांची पिळवणूक होत असते.

समारोपः– वरीलप्रमाणे षिक्षक षिक्षणात खूप मोठया प्रमाणात भ्रष्ट्राचार वाढलेला आहे आणि जर तो कमी केला गेला तर ख–या अर्थाने षिक्षक षिक्षणाला भविष्य राहणार आहे. अन्यथा षिक्षक षिक्षणाची फार महाभयंकर स्थिती असेल त्यात काही शंकाच नाही त्याचप्रमाणे आज जी प्राध्यांपकांची जी काही सर्वच स्तरातून पिळवणूक होत आहे ती जर कमी झाली तर षिक्षक षिक्षणाचे भविष्य उज्जवल राहणार आहे. म्हणून षिक्षक षिक्षणातला षिक्षक हा कणा आहे आणि जर तो मोडला तर ही षिक्षण व्यवस्थाच ढासाळून पडल्याषिवाय राहणार नाही.

संदर्भ

कुंडले म.बा. (1990) शैक्षणिक ,तत्त्वज्ञान व शैक्षणिक समाजषास्त्र महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ, श्री विद्या प्रकाषन ,पुणे

जगताप ह.ना. (2007) षिक्षणातील नवप्रवाह व नवप्रवर्तने :नूतन प्रकाषन ,पुणे

जोषी अरविंद (1995) षिक्षक प्रषिक्षण आव्हानेः धुळे एज्यकेषन सोसायटीचे षिक्षणषास्त्र महाविद्यालय धुळे

पाटील लिला (1974) आजचे षिक्षण आजच्या समस्या :श्रीविद्या प्रकाषन पुणे

मोर चंद्रकांत (2009) षिक्षक षिक्षण :नित्य नुतन प्रकाषन पुणे